

گزارش کوتاه

اپیدمیولوژی حیوان گزیدگی در شهرستان کلالة طی سالهای ۸۴-۱۳۸۲

محمد دادی پور*^۱، دکتر رسول صلاحی^۲، دکتر فرزاد قزلسفلی^۲

۱- کارشناس بهداشت عمومی مرکز بهداشت شهرستان کلالة، استان گلستان. ۲- پزشک عمومی.

چکیده

زمینه و هدف: گزش حیوانات تهدیدی مهم برای سلامتی انسان است. زیرا عفونت‌های متعاقب آن نظیر هاری کشنده است. این مطالعه به منظور تعیین جنبه‌های اپیدمیولوژی حیوان‌گزیدگی در شهرستان کلالة از استان گلستان طی سال‌های ۸۴-۱۳۸۲ انجام گردید.

روش بررسی: در این مطالعه توصیفی- مقطعی طی یک دوره ۳ ساله داده‌های مربوط به حیوان‌گزیدگی از سال ۱۳۸۲ لغایت ۱۳۸۴ بررسی گردید. کلیه موارد گزش در شهر کلالة و بخش مراوه‌تپه که به مراکز درمان هاری بعد از گزش مراجعه کرده بودند، به صورت سرشماری وارد مطالعه شدند. از آمار توصیفی با استفاده از نرم‌افزار SPSS-12 برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردید.

یافته‌ها: از مجموع ۳۴۹۶ نفر که در طول سه سال دچار گزش شده بودند، ۲۴۷۷ نفر (۷۰/۹ درصد) مرد و ۱۰۱۹ نفر (۲۹/۱ درصد) زن بودند. میانگین سنی افراد گزیده شده ۲۴/۲±۱۷/۵ سال و دامنه سنی آنان بین ۱ تا ۸۶ سال متغیر بود. میزان بروز حیوان‌گزیدگی طی این سه سال افزایش یافته بود. به طوری که میزان بروز طی سال‌های ۸۲، ۸۳ و ۸۴ به ترتیب ۷۴۵، ۷۸۷ و ۷۸۸ در صد هزار نفر و میزان کلی بروز ۷۷۳ در صد هزار نفر تعیین گردید. از لحاظ شغلی بیشترین فراوانی گزش مربوط به دانش‌آموزان (۱۱۵۷ نفر، ۳۷ درصد) بود. پاهای شایع‌ترین محل گزش بودند (۲۳۴۴ مورد، ۶۷ درصد). شایع‌ترین گزش‌ها مربوط به سگ بود (۳۳۴۴ مورد، ۹۵/۶ درصد). بیشترین فراوانی گزش‌ها در فصل بهار رخ داده بود (۱۰۴۲ مورد، ۲۹/۸ درصد). ۳۱۵۱ نفر (۹۰/۱ درصد) از گزیده‌شدگان ساکن روستا بودند. ۳۱۹۸ فرد (۹۱/۵ درصد) واکسیناسیون ناقص و ۲۹۸ نفر (۸/۵ درصد) واکسیناسیون کامل را دریافت کرده بودند.

نتیجه‌گیری: این مطالعه نشان داد که میزان بروز گزش حیواناتی نظیر سگ در شهرستان کلالة نسبت به سایر مناطق بالاتر است. با توجه به اهمیت موضوع ضروری است، به منظور کنترل و پیشگیری از این تهدید بهداشتی اقدام جدی از طرف ادارات و سازمان‌های درگیر صورت پذیرد.

کلید واژه‌ها: حیوان گزیدگی، اپیدمیولوژی، کلالة

* نویسنده مسؤول: محمد دادی پور، پست الکترونیکی: dadypour@yahoo.com

نشانی: استان گلستان، شهرستان کلالة، خیابان شهید بهشتی، مرکز بهداشت شهرستان کلالة، تلفن ۰۱۷۴۴۲۲۰۷۳۰، نمابر: ۰۱۷۴۴۲۴۳۰۰۶

وصول مقاله: ۸۶/۵/۲۱، اصلاح نهایی: ۸۷/۵/۲۱، پذیرش مقاله: ۸۷/۷/۱۴

مقدمه

گزنده، شغل، وضعیت جراحی، محل گزش، ماه گزش، سال گزش، نوع واکسیناسیون، وضعیت دریافت سرم و نام مرکز بهداشتی درمانی بود.

داده‌ها به صورت روزانه با مراجعه به مراکز درمان (پس از مواجهه) و از دفتر ثبت گزش‌ها استخراج شد. کسانی که به سبب شغل خود درمان قبل از مواجهه را دریافت کرده بودند و افرادی که در شهرستان کلاله دچار گزش شدند، ولی ساکن آن شهرستان نبودند، از مطالعه خارج شدند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS-12 توصیف شدند.

یافته‌ها

۳۴۹۶ مورد حیوان‌گزیدگی طی سال‌های ۸۴-۱۳۸۲ در شهرستان کلاله به دست آمد. میزان بروز حیوان‌گزیدگی طی سال‌های فوق افزایش یافته است. به طوری که میزان بروز در سال ۸۲، ۷۴۴/۶ در صدهزار نفر و در سال ۸۴ میزان بروز به ۷۸۷/۸ در صدهزار نفر رسیده است. میانگین سنی و انحراف معیار افراد گزیده شده $24/2 \pm 17/5$ سال بود. جوان‌ترین و مسن‌ترین فرد گزیده شده به ترتیب یک سال و ۸۶ سال سن داشتند. بیشترین درصد گزش با ۲۹/۴ درصد مربوط به گروه سنی ۱۹-۱۰ سال بود (جدول ۱). همچنین در بین زنان بیشترین گزش مربوط به گروه سنی زیر ۹ سال (۲۶/۱ درصد) بود. در مردان بیشترین درصد گزش در گروه سنی ۱۹-۱۰ سال (۳۲/۳ درصد) رخ داده بود. ۳۱۵۱ مورد (۹۰/۱ درصد) گزیده‌شدگان روستایی، ۲۶۷ مورد (۷/۶ درصد) شهری و ۷۸ مورد (۲/۳ درصد) از عشایر بودند.

جدول ۱: توزیع فراوانی حیوان‌گزیدگی به تفکیک جنس

و گروه‌های سنی در شهرستان کلاله طی سال‌های ۸۴-۱۳۸۲

سن (سال)	مرد تعداد (درصد)	زن تعداد (درصد)
کمتر از ۹	۴۷۶ (۱۹/۲)	۲۶۶ (۲۶/۱)
۱۰-۱۹	۸۰۱ (۳۲/۳)	۲۲۷ (۲۲/۳)
۲۰-۲۹	۵۰۹ (۲۰/۵)	۱۱۹ (۱۱/۷)
۳۰-۳۹	۲۷۹ (۱۱/۳)	۱۲۸ (۱۲/۶)
۴۰-۴۹	۱۶۵ (۶/۷)	۱۱۳ (۱۱/۱)
۵۰-۵۹	۱۱۷ (۴/۷)	۱۰۳ (۱۰/۱)
۶۰-۶۹	۶۵ (۲/۶)	۴۴ (۴/۳)
بیشتر از ۷۰	۶۵ (۲/۶)	۱۹ (۱/۹)
جمع	۲۴۷۷ (۱۰۰)	۱۰۱۹ (۱۰۰)

گزش حیوانات تهدید می‌شود. زیرا برخی از عفونت‌های متعاقب آن نظیر هاری بسیار کشنده است. با تجویز به موقع واکسن ضد هاری پس از گزش می‌توان از بروز علائم جلوگیری کرد. طبق برآوردهای سازمان بهداشت جهانی سالانه ۴۰ تا ۷۰ هزار نفر در اثر ابتلا به بیماری هاری در کشورهای آندمیک فوت می‌کنند. همچنین سالانه ۱۰ میلیون نفر درمان را پس از مواجهه دریافت می‌کنند و ۳۰ تا ۶۰ درصد موارد بیماری هاری انسانی در کودکان زیر ۱۵ سال اتفاق می‌افتد (۷-۱).

افزایش روند حیوان‌گزیدگی باعث می‌شود که سالانه مبالغ زیادی صرف خرید واکسن و سرم ضد هاری شود. همچنین در اثر ابتلا فرد به بیماری هاری میزان کشندگی بالایی را سبب می‌شود، به طوری که پس از ظهور علائم بالینی چه در انسان و چه در حیوان قابل درمان نبوده و بیمار محکوم به مرگ خواهد بود (۱۰-۸).

به طور کلی عوامل مختلفی در برنامه‌های مبارزه و کنترل هاری بایستی لحاظ شود که اولین اقدام شامل نظارت و بررسی اپیدمیولوژیک و گردآوری داده‌ها می‌باشد (۲).

شهرستان کلاله در منتهی‌الیه استان گلستان دارای ۵۱۰۰ کیلومتر مربع مساحت است و در سال ۱۳۸۳ دارای ۱۵۲۵۶۸ نفر جمعیت بود که از این تعداد ۱۱۳۸۱۶ نفر ساکن مناطق روستایی، ۳۲۲۹۰ نفر ساکن مناطق شهری و بقیه ساکن مناطق سیاری بودند. تعداد مراکز بهداشتی درمانی ۱۴ باب و خانه‌های بهداشت شهرستان ۸۱ باب می‌باشد.

با توجه به جمعیت غالب ساکن در روستاها و نیز گزارشات پراکنده و عدم وجود مطالعه مستند در این منطقه از استان گلستان مطالعه حاضر به منظور تعیین میزان بروز و خصوصیات اپیدمیولوژی حیوان‌گزیدگی حیوانات انجام شد.

روش بررسی

در این مطالعه توصیفی، داده‌های ثبت شده حیوان‌گزیدگی مراکز بهداشتی درمانی شهرستان کلاله طی سال‌های ۸۴-۱۳۸۲ به صورت سرشماری وارد مطالعه شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای حاوی ۱۳ سؤال بود. متغیرهای مورد بررسی شامل سن، جنس، محل سکونت، نوع حیوان

نفر جمعیت به دست آمده بود (۱۱).

براساس نتایج به دست آمده از این مطالعه بیشترین موارد گزش مربوط به گروه سنی ۱۹-۱۰ ساله (۲۹/۴ درصد) و از نظر جنسی از کل موارد گزش ۲۴۷۷ مورد (۷۰/۹ درصد) در مردان و ۱۰۱۹ مورد (۲۹/۱ درصد) در زنان رخ داده بود که مشابه مطالعات دیگر می باشد (۷ و ۱۲ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۸). میزان های گزش در گروه سنی ۱۹-۱۰ ساله که اکثر آنها هم محصل هستند، بیشتر به دلیل بازی و تحریک حیوان و نزدیک شدن به حیوانات گزنده می باشد. Pandey (۱۵) در مطالعه خود نشان داد که در توریست هایی که به کشور نپال می آیند، بیشترین میزان گزش (۶۱ درصد) در زنان رخ داده است. در مطالعه حاضر از نظر جنسی بیشترین موارد گزش در مردان در گروه سنی ۱۹-۱۰ سال (۳۲/۳ درصد) و در زنان در گروه سنی کمتر از ۹ سال (۲۶/۱ درصد) اتفاق افتاده بود و کمترین تعداد گزش در گروه سنی بالای ۷۰ سال دیده شد.

در مطالعه حاضر از ۳۳۴۴ (۹۵/۶ درصد) مورد گزش توسط سگ، ۳۲۲۷ (۹۲/۳ درصد) مورد توسط سگ خانگی و ۱۱۷ مورد (۳/۳ درصد) توسط سگ ولگرد و ناشناس صورت گرفته بود. این یافته با نتایج سایر مطالعات مشابهت دارد (۷ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۶ و ۱۷). این مسأله می تواند به دلیل وجود سگ در اکثر خانوارهای روستایی منطقه باشد. در روستاهای این منطقه سگ های خانگی نقش نگهبان را دارند و اکثراً بدون قلاده بوده و شب و روز در محیط منزل، کوچه و خیابان رها هستند. نکته قابل توجه آنست که گزش سگ در مطالعه حاضر به جز مطالعه مجیدپور (۱۲) از بقیه مطالعات بیشتر بود.

در مطالعه حاضر بیشترین میزان گزش به ترتیب در دانش آموزان (۳۷ درصد)، کشاورزان و دامداران (۲۴/۶ درصد) و زنان خانه دار (۱۸ درصد) بود که از این نظر با مطالعه مجیدپور مشابهت دارد (۱۲). اما درصد افراد گزش یافته در این مطالعه از مطالعه مجیدپور (۱۲) بیشتر بود.

در مطالعه حاضر پاهای عمده ترین ناحیه گزش بودند. این یافته مشابه نتایج مطالعات دیگر (۷ و ۱۲ و ۱۴ و ۱۶ و ۱۸) و کمتر از مطالعه انجام شده در کشور تایلند بوده است (۱۸).

در مطالعه حاضر ۹۰/۱ درصد گزش ها در روستاها و ۷/۶ درصد در شهرها رخ داده است. سارانی در مطالعه خود

حیوان گزیدگی بیشتر در فصل بهار رخ داده بود. توزیع فصلی گزش حیوانات نشان می دهد که ۱۰۴۲ مورد (۲۹/۸ درصد) گزش ها در فصل بهار، ۸۵۴ مورد (۲۴/۴ درصد) در فصل تابستان، ۷۰۸ مورد (۲۰/۳ درصد) در فصل پاییز و ۸۹۲ مورد (۲۵/۵ درصد) در فصل زمستان اتفاق افتاده است. از نظر شغل ۱۱۵۷ مورد (۳۷ درصد) محصل، ۷۳۶ مورد (۲۴/۶ درصد) کشاورز و دامدار، ۵۶۲ مورد (۱۸ درصد) زنان خانه دار، ۱۷۴ مورد (۵/۵ درصد) کارگر، ۱۰۵ مورد (۳/۳ درصد) کارمند، ۴۷ مورد (۱/۵ درصد) چوپان و بقیه موارد سایر مشاغل بودند.

از نظر محل آناتومیک گزش ۲۳۴۴ مورد (۶۷ درصد) از پاهای، ۴۷۳ مورد (۱۳/۵ درصد) از دست ها، ۱۱۸ مورد (۳/۴ درصد) از سر و گردن، ۳۸۸ مورد (۱۱/۱ درصد) از باسن، ۹۱ مورد (۲/۶ درصد) از کمر و بقیه موارد از سایر نواحی بدن دچار گزش شده بودند. بیشترین موارد گزش مربوط به سگ خانگی (۹۲/۳ درصد) بود (جدول ۲).

جدول ۲: توزیع فراوانی موارد حیوان گزیدگی به تفکیک نوع حیوان گزنده در شهرستان کلاله طی سال های ۸۴-۱۳۸۲

تعداد (درصد)	
۳۲۲۷ (۹۲/۳)	سگ خانگی
۱۱۷ (۳/۳)	سگ ولگرد
۶۸ (۲)	گره
۳۵ (۱)	شغال
۲۷ (۰/۷)	الاغ
۶ (۰/۲)	گرگ
۳ (۰/۰۹)	گاو
۳ (۰/۰۹)	اسب
۳ (۰/۰۹)	گوسفند
۳ (۰/۰۹)	سمور
۲ (۰/۰۵)	خوک
۲ (۰/۰۵)	پلنگ
۳۴۹۶ (۱۰۰)	جمع

از نظر نوع واکنش سوسون ۳۱۹۸ مورد (۹۱/۵ درصد) واکنس ناقص و بقیه واکنس کامل دریافت کرده اند. از نظر وضعیت گزش ۲۶۶۶ مورد (۷۶/۳ درصد) دچار گزش سطحی و ۸۳۰ مورد (۲۳/۷ درصد) دچار گزش عمیق شده بودند.

بحث

در این مطالعه میزان بروز ۷۷۴ نفر در صد هزار نفر جمعیت تعیین شد. در مطالعه قره چاهی میزان بروز ۹۶/۶ در صد هزار

با توجه به این که اکثر موارد گزش در روستاها اتفاق افتاده، لذا برنامه اتلاف سگ‌های ولگرد علاوه بر شهرها در روستاها نیز با جدیت انجام گردد. چراکه برنامه اتلاف سگ‌های ولگرد در روستاها متولی خاصی ندارد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های مطالعه حاضر نشان داد که میزان بروز گزش حیواناتی نظیر سگ در شهرستان کلاله نسبت به سایر مناطق بالاتر است. با توجه به اهمیت موضوع ضروری است، به منظور کنترل و پیشگیری از این تهدید بهداشتی اقدام جدی از طرف ادارات و سازمان‌های درگیر صورت پذیرد.

تشکر و قدردانی

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه به خاطر حمایت مالی طرح تحقیقاتی (با شماره ۵۰۰۱) و از سرپرست محترم شبکه بهداشت و درمان شهرستان کلاله که امکان انجام این تحقیق را فراهم آوردند، سپاسگزاری می‌نمایم.

References

- 1) Health Center Kalaleh. [Population data Deployment Unit] 2004. [Persian]
- 2) Fayaz A. [Rabies] In: Azizy F, Hatami H, Janghorbani M. Epidemiology and control common disease in iran. 2nd. Tehran: Eshtiagh Publication. 2001; pp: 542-556. [Persian]
- 3) Chen J. [Manual prevention and control infection disease] Translate by Sabaghian H. 17th. Tehran: Poorsina Publication. 2000; pp: 570-573. [Persian]
- 4) Park K. [Preventive and social medicine] Translate by Shirpak Kh. Vol 4. Tehran: Ielial Publication. pp: 207, 365. [Persian]
- 5) Wilhelm U, Schneider LG. Oral immunization of foxes against rabies: practical experiences of a field trial in the Federal Republic of Germany. Bull World Health Organ. 1990;68(1):87-92.
- 6) www.who.int/mediacenter/factsheets/fs.99/en
- 7) Sarani H, Robani H, Pishkarmofrad Z, Shahsavani AR. [Survey epidemiological animal bites in iranshre during 2002-03] 2nd congress on epidemiology. Zahedan University of Medical Sciences. 2004; p: 9. [Persian]
- 8) Sharifeian J, Simani S, Shirzadi MR, Fayaz A, Hooshmand B. [Guideline state rabies disease] Tehran: Seda Publication. 2003; p:11. [Persian]
- 9) Manegment disease center. [Guideline state rabies disease] 2003; p:1 [Persian]
- 10) Mazner Shirakramer. [Epidemiology] 3rd. Kerman: Khadamat Farhangy Publication. 2002. [Persian]

نشان داد که از کل موارد گزش ۵۴/۴ درصد متعلق به شهر و ۴۵/۶ درصد موارد متعلق به روستاها بود (۷). همچنین در مطالعه قره‌چاهی ۴۰/۱ درصد از گزش‌ها در شهر و ۵۹/۸ درصد در روستا اتفاق افتاده بود (۱۱) که نسبت به مطالعه ما اختلاف زیادی دارد. این مسأله به دلیل این است که ۷۰ درصد جمعیت شهرستان کلاله در روستاها ساکن بوده و اکثریت قریب به اتفاق خانوارهای روستایی در منزل دارای سگ خانگی هستند. از نظر فصلی بیشترین درصد گزش (۲۹/۸ درصد) مربوط به فصل بهار بود. یکی از دلایل بیشتر بودن گزش در این فصل افزایش تردد افراد در مناطق روستایی و کشاورزی می‌باشد. با توجه به این که اکثر موارد گزش توسط سگ‌های خانگی رخ داده است، لازم است واکسیناسیون سگ‌ها در دوره‌های زمانی مشخص توسط اداره دامپزشکی مدنظر قرار گیرد. همچنین ضروری است که سگ‌های خانگی در طول روز دارای قلاده باشند.

- 11) Gharechahi AM, Afsar Kazerouni P, Bakhtiyari H. [Survey surveillance rabies disease in fars province during 1995-2000] 2nd international general health congress. Kermanshah University of Medical Sciences. 2001; p:44 [Persian]
- 12) Majidpour A, Arshi S, Sadeghi H, Shamsirgaran SM, Habibzadeh S. [Animal Bites: Epidemiological Considerations in Ardabil Province, 2000.] Journal of Ardabil University of Medical Sciences & Health Sdrvices. 2004; 10(3): 39-43. [Article in Persian]
- 13) Dutta JK. Human rabies in India: epidemiological features, management and current methods of prevention. Trop Doct. 1999; 29(4):196-201.
- 14) Singh J, Jain DC, Bhatia R, Ichhpujani RL, Harit AK, Panda RC, et al. Epidemiological characteristics of rabies in Delhi and surrounding areas, 1998. Indian Pediatr. 2001; 38(12):1354-60.
- 15) Pandey P, Shlim DR, Cave W, Springer MF. Risk of possible exposure to rabies among tourists and foreign residents in Nepal. J Travel Med. 2002;9(3):127-31.
- 16) Pancharoen C, Thisyakorn U, Lawtongkum W, Wilde H. Rabies exposures in thai children. Wilderness Environ Med. 2001; 12(4):239-43.
- 17) Bizri AR, Azar A, Salam N, Mokhbat J. Human rabies in Lebanon: lessons for control. Epidemiol Infect. 2000;125(1):175-9.
- 18) Tepsumethanon S, Tepsumethanon V, Wilde H. Risk of rabies after mammal bites in Thai children. J Med Assoc Thai. 2002;85(1):77-81.